

повторні кримінальні правопорушення протягом 2018 р. [9]. Статистично врахувати вплив рецидивних злочинів цієї категорії неповнолітніх на рівні рецидивної злочинності в цілому немає можливості через відсутність суттєвого статистичного масиву. Обґрунтовано висновок щодо зниження впливу результатів діяльності виховних колоній на стан рецидивної злочинності. Пов'язані з відбуванням

покарання детермінаційні зв'язки рецидиву злочинності повнолітніх і злочинності неповнолітніх переходять із сфери пенітенціарного виховного впливу на засуджених неповнолітніх, що перебували в місцях позбавлення волі, у сферу пробаційного наглядового впливу, до якого нині залучено абсолютну більшість неповнолітніх осіб, що вчинили злочини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/343-2016%D0%BF>.
2. Тюремний портал URL: http://ukrprison.org.ua/department_institutions/.
3. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань : монографія. Харків : Право, 2013. 340 с.
4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
5. Що відбувається у колоніях для неповнолітніх і як підлітків примушують працювати. *Ліга корупції*. Випуск 23. ТК «112 Україна». 1.3.2019. URL: <http://tv.112.ua/novosti-kanala/...-4823371.html>.
6. Звіт про результати аудиту ефективності використання Міністерством юстиції України бюджетних коштів, виділених на забезпечення функцій у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Затверджено рішенням Рахункової палати від 27 червня 2017 р. № 13-3. Київ, 2017. 46 с. URL: http://Zvit_13-3_2017.pdf.
7. УДУ «Кременчуцька виховна колонія» знайшли ряд порушень під час перевірки додержання прав та інтересів дітей. *Кременчуцька газета*. 15.01.2019 р. URL: [https://kg.ua/news/prokuratura-oblasti-znayshla-ryad-porushen-pid-chas-perevirki-doderzhannya-prav-ta-interesiv](https://kg.ua/news/prokuratura-oblasti-znayshla-ryad-porushen-pid-chas-perevirki-doderzhannya-prav-ta-interesiv-ditei).
8. Мелітопольська виховна колонія – місце, где ликвидированы «понятия». URL: https://www.mv.org.ua/news/148927-melitopolskaja_vospitatelnaja_kolonija-mesto_gde_likvidirovani_ponjatija.html.
9. Гроші на вітер, або Чому з виховних колоній виходять рецидивисти. *Ліга корупції*. 3.3.2019. URL: <https://ua.112.ua/statji/hroshi-naviter-abo-chomu-z-vykhovnykh-kolonii-vykhodiat-retsdyvisty-482282.html>.
10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2018 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820&c=edit_c=fo.

УДК 343.37

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

SUBJECTIVE CHARACTERISTIC OF CRIMES IN THE SPHERE OF BANKING ACTIVITY: THEORETICAL ASPECT¹

Клочко А.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету*

Дігтяр А.О.,

*аспірант кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету*

У статті проаналізовано суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності, що має практичне значення для їх кваліфікації та вдосконалення кримінального законодавства щодо гарантування безпеки сфери банківської діяльності країни, а також організації відповідних заходів правоохоронних органів, спрямованих на їх попередження, виявлення та розкриття. Запропоновано авторське розуміння поняття злочинів у сфері банківської діяльності як системи умисних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на заволодіння фінансовими ресурсами банківських установ або їх клієнтів, що можуть бути вчинені в процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням суб'єктами злочинів у сфері банківської діяльності. Здійснено класифікацію цих злочинів з урахуванням їхнього спільного родового об'єкта – суспільних відносин, що складаються у сфері банківської діяльності. З'ясовано, що суб'єктивна сторона злочинів у сфері банківської діяльності, як правило, характеризується умисною формою вини, та супроводжується корисливими мотивами. Узагальнено суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності з урахуванням запропонованої авторами класифікації цих діянь. Акцентовано, що чинне кримінальне законодавство України не містить роз'яснень щодо змісту термінів окремих кримінально-правових норм. Зокрема, мова йде про «пов'язаних з банком осіб», що застосовується в ст. 220¹ та 220² Кримінального кодексу України. З'ясовано, що коло спеціальних суб'єктів злочинів у сфері банківської діяльності повинно бути конкретизоване, оскільки безпосередні об'єкти окремих складів злочинів обмежено відносинами у сфері банківської діяльності. Проте законодавець не завжди дотримується такої тенденції, що в певних випадках дозволяє зловживати зацікавленим особам та розширювати коло спеціальних суб'єктів окремих кримінально-правових норм. Зокрема, мова йде про «пов'язаних з банком осіб» та можливості Національного банку України розширювати коло цих осіб. Зроблено висновки, що сучасний стан сфери банківської діяльності характеризується низкою негативних показників, таких як високий рівень криміналізації, низька ефективність нормативно-правової бази, яка забезпечує захист банківського сектору. Наголошується, що в сучасних інтеграційних умовах найважливішою складовою забезпечення охоронної функції держави є гарантування економічної безпеки, складовою якої є безпека сфери банківської діяльності.

Ключові слова: система злочинів у сфері банківської діяльності, суб'єктивна сторона, суб'єкт злочину, спеціальний суб'єкт злочину.

Робота виконана в рамках проекту для молодих вчених 2017р.: «Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції: економіко-правовий аспект» (№ держ. реєстрації: 0117 U 006531).

The article analyzes the subjective features of crimes in the sphere of banking activity, which is of practical importance for their qualification and improvement of criminal legislation in the sphere of ensuring the security of the banking activity of the country, as well as the organization of appropriate measures of law enforcement bodies aimed at their prevention, detection and disclosure.

The author's understanding of the concept of crimes in the sphere of banking as a system of deliberate socially dangerous acts aimed at taking over financial resources of banking institutions or their clients that can be committed in the course of conducting banking operations or their use by the subjects of crime in the sphere of banking activity is proposed. Classification of these crimes is carried out taking into account their common generic object - social relations, which are formed in the sphere of banking activity. It is revealed that the subjective aspect of crimes in the sphere of banking activity, as a rule, is characterized by intentional form of guilt, and is accompanied by selfish motives. The subjective features of crimes in the sphere of banking activity are generalized taking into account the classification of these actions proposed by the authors. Attention is drawn to the fact that the current criminal law of Ukraine does not contain any explanations regarding the content of the terms of individual criminal legal norm. In particular, this applies to the concept of "official person of the bank", which applies in Art. 220-1 and 220-2 of the Criminal Code of Ukraine. It was clarified that the circle of special subjects of crimes in the sphere of banking activity should be specified, since direct objects of separate components of crimes, limited by relations in the sphere of banking activity. However, the legislator does not always adhere to this tendency, which in certain cases allows to abuse the interested persons and expand the range of special subjects of individual criminal legal norm. In particular, it is a question of "related persons" and the ability of the NBU to expand the circle of them. It is concluded that the current state of the sphere of banking activity is characterized by a number of negative indicators, such as high level of criminalization, low efficiency of the regulatory framework, which provides protection of the banking sector. It is stressed that in today's integration conditions the most important component of ensuring the security function of the state is the provision of economic security, which is part of the security of the sphere of banking activity.

Key words: system of crimes in the banking sphere, subjective features, crime subject, special subject of the crime.

Постановка проблеми. Для науки кримінального права та кваліфікації злочинів у сфері банківської діяльності важливе значення мають їхні суб'єктивні ознаки, оскільки вони поряд із об'єктом та об'єктивною стороною утворюють склад злочину. У практичній діяльності правоохоронних органів найбільше труднощів викликає встановлення суб'єктивної сторони злочинів, оскільки вона охоплює внутрішні процеси психічної діяльності злочинця й відображає його ставлення до вчинюваного діяння та його наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці кримінального права значну увагу приділено загально-теоретичному розумінню суб'єктивних ознак злочинів. Проблематика суб'єктивних ознак злочинів була предметом досліджень багатьох науковців, зокрема: М. Бажанова, Б. Головкина, М. Колоса, І. Міщука, В. Тація та інших. Проте розвідки авторів не містили ґрунтовного аналізу злочинів у сфері банківської діяльності стосовно цієї проблематики, що пов'язано, у першу чергу, із відсутністю уніфікованої класифікації цих злочинів. Така невизначеність має несприятливі наслідки для процесу розслідування та виявлення «банківських злочинів» правоохоронними органами, оскільки теорія та практика повинні перебувати у взаємозв'язку, а теоретичні розробки науковців повинні сприяти ефективній практичній діяльності.

Метою статті є дослідження суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності, спрямоване на підвищення ефективності дії відповідних кримінально-правових норм.

Виклад основного матеріалу. *Злочини у сфері банківської діяльності* – це система умисних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на заволодіння фінансовими ресурсами банківських установ або їх клієнтів, що можуть бути вчинені в процесі здійснення банківських операцій чи з їх використанням суб'єктами злочинів у сфері банківської діяльності. Таке формулювання обґрунтовано тим, що у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) до злочинів у сфері банківської діяльності належить група злочинів, суб'єктивна сторона яких передбачає вину у формі умислу. Тобто під час вчинення злочинів у сфері банківської діяльності їх суб'єкти усвідомлюють суспільно-небезпечний характер своїх діянь, передбачають їх суспільно-небезпечні наслідки та бажають чи свідомо допускають їх настання.

Ураховуючи зміст визначення злочинів у сфері банківської діяльності, під час віднесення окремого діяння до групи цих злочинів, необхідно виходити з певних характеристик елементів складу злочину, у першу чергу, об'єкта злочину – суспільних відносин у сфері банківської діяльності, об'єктивної сторони, що проявляється в діянні (дії чи бездіяльності) – посяганні на фінансові ресурси банків-

ських установ та споживачів банківських послуг (в окремих випадках з урахуванням способу – використання кредитно-банківських операцій, електронних засобів платежу), суб'єктивної сторони, що передбачає умисел та корисливий мотив; суб'єкта злочину – суб'єктів підприємницької діяльності, інших фізичних осіб, а також спеціальних суб'єктів злочинів – керівника банку, інших пов'язаних із банком осіб, службових осіб банківських установ.

Зокрема, вважаємо, що в чинному КК України до злочинів у сфері банківської діяльності належать такі діяння: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220¹ КК України); фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220² КК України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України).

Цінність суспільних відносин, які складаються у сфері банківської діяльності поряд із відносинами власності, відносинами що складаються у сфері господарської діяльності та іншими, охоронюваними КК України суспільними відносинами, обумовлюється тим, що сучасне життя пересічного громадянина, функціонування підприємств, установ та організацій, будь-яких фізичних або юридичних осіб та в цілому економічної системи держави забезпечується за рахунок використання банківських технологій та пов'язане зі стабільним функціонуванням банківської системи.

Суб'єктивними ознаками злочинів у сфері банківської діяльності, як і для будь-якого злочину, є суб'єкт та суб'єктивна сторона, однак зі своїми характерними відмінностями та особливостями. Уже традиційним та сталим у науці кримінального права є розуміння суб'єктивної сторони, як «психічного ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків» [1, с. 27], обов'язковими ознаками якої є «вина у формі умислу чи необережності; та факультативними: мотив злочину, мета злочину, емоційний стан» [11, с. 44], «потреби, інтереси особи, яка здійснює злочинне посягання» [6].

Якщо ознаки суб'єктивної сторони складу злочину не визначені в диспозиції статті, то можуть бути визначені шляхом тлумачення статей або зіставлення даного складу

злочину із подібними до нього, якщо це можливо [2, с. 54]. Виходячи з цього твердження, убачаємо можливим провести аналіз суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності способом урахування їхнього спільного об'єкта кримінально-правової охорони, а саме сфери банківської діяльності. Ми погоджуємося з Є.Л. Стрельцовим, що встановлення суб'єктивної сторони необхідно під час кваліфікації злочинів та під час їх розмежування, особливо тих, які є схожими за об'єктивними ознаками [5].

Характеристику суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності ми будемо проводити, спираючись на запропоновану нами класифікацію цих суспільно-небезпечних діянь.

Суб'єктивна сторона злочинів у сфері банківської діяльності характеризується, як правило, умисною формою вини. Однак коли мова йде про незаконне збирання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), а також розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України), суб'єктивна сторона передбачає вчинення цих діянь умисно або з необережності щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

В окремих статтях чинного КК України умисне ставлення особи винного до наслідків злочину у сфері банківської діяльності можна визначити безпосередньо з диспозиції кримінально-правової норми: «умисне доведення банку до неплатоспроможності...», «внесення завідомо неправдивих відомостей...» тощо. Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочинів, установлених статтями 200, 220² КК України. Мотив є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочинів, установлених статтями 218¹, 232 КК України [10].

Прямий умисел характерний і для суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 200 КК України «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення. Обов'язковою ознакою підrobки, придбання, зберігання, перевезення, пересилання відповідних предметів злочину є мета їх збуту».

Суб'єктивна сторона легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України) також характеризується прямим умислом. Якщо особа, яка використовує майно, здобуте злочинним шляхом, у передбачених об'єктивною стороною цього злочину діяннях свідомо помиляється щодо факту його походження, то вона не буде притягнута до кримінальної відповідальності за цей злочин. Практика свідчить, що для кваліфікації діянь відповідно до ст. 209 КК України не вимагається обізнаність суб'єкта щодо обставин та характеру предикатного кримінального правопорушення. Достатнім є припущення особою того факту, що майно було здобуте злочинним шляхом.

Доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218¹ КК України) із суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини та корисливим мотивом або іншою особистою зацікавленістю.

Виходячи зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 220¹ КК України «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», стає очевидним умисний характер учинення цих діянь шляхом внесення завідомо неправдивих відомостей суб'єктами вчинення цього злочину до відповідної бази. Кваліфіковані види цього злочину також характеризуються умисною формою вини.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 220² КК України «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» законодавець у диспозиції визначив спеціальну мету, а саме: приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності; приховування підстав для

обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії; визнання фінансової установи неплатоспроможною. Форма вини вищезазначеного суспільно-небезпечного діяння виражається в прямому умислі.

Суб'єктивна сторона шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України) характеризується виною у вигляді прямого умислу та спеціальною метою – отримання вказаних у ст. 222 різновидів фінансових ресурсів або пільг щодо податків. У формі непрямого умислу може бути виражене ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків у формі великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 222 КК України). Під час вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами умисел винного направлений на отримання кредитних коштів із можливою вірогідністю (хоча й несвоєчасно) їх повернення у майбутньому.

Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України) із суб'єктивної сторони може характеризуватися по-різному в залежності від однієї з форм вчинення злочину. Так, перша форма цього злочину передбачає прямий умисел щодо вчинення дій, спрямованих на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Також спеціальною метою вчинюваних діянь є розголошення або інше використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю. Інший різновид учинення злочину передбачає вину у формі прямого умислу щодо незаконного використання відповідних відомостей. Водночас законодавець передбачив констrukцією кримінально-правової норми умисну або необережну форму вини щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарювання.

Суб'єктивна сторона розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України) характеризується виною у формі прямого умислу. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони виступає мотив – корислива або інша особиста зацікавленість. Щодо наслідків у вигляді істотної шкоди, то вина може бути як у формі умислу, так і необережності [10].

П.С. Дагель та Р.І. Міхеєв зазначали, що під час вирішення кримінальної справи необхідно встановити об'єктивну істину, важливою частиною якої є висновок суду про вину суб'єкта, зміст, умисел, форму та ступінь вини. Із цим твердженням не можна не погодитися, оскільки суб'єкт злочину є одним із ключових елементів складу злочину та в багатьох випадках ознака суб'єкта злочину (зокрема, спеціального суб'єкта) мають визначальне значення для його кваліфікації [15, с. 7].

Досить змістовною, на нашу думку, є класифікація суб'єктів злочинів у сфері банківської діяльності, запропонована В.В. Корнієнко:

- 1) злочини, що вчинені тільки посадовими особами та іншими працівниками банківських установ;
- 2) злочини, що вчинені службовцями банків у змові з представниками підприємницьких структур або інших установ та організацій;
- 3) злочинні посягання на фінансові ресурси банків іншими особами без участі представників цих фінансових установ [9].

Поняття суб'єкта злочину викладене в положеннях ч. 1 ст. 18 КК України [10], зі змісту якої є очевидним, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Ми погоджуємося з позицією В.П. Смельянова, що не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, організації тощо) або держава в цілому, оскільки таке визнання не відповідає притаманним кримінальному праву принципам особистості та винної відповідальності. Цих принципових позицій кримінального закону не порушують і ті нові положення, які містяться у Розділі XIV-1 Загальної частини КК України, котрий має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [6].

В ч. 2 ст. 1 КК України зазначено, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, із якого може наставати кримінальна відповідальність. У юридичній літературі неодноразово зазначалося, що коли спеціальний суб'єкт злочину в диспозиції кримінально-правової норми прямо не названо, його специфічність випливає з контексту, хоча про суб'єкт у ній зовсім нічого не говориться [13, с. 172]. В.В. Устименко вважає, що правильним є визначення спеціального суб'єкта, що містить у собі обмежувальну ознаку, яка окреслює коло осіб, які можуть бути суб'єктами відповідних злочинів. Але при цьому такі ознаки повинні бути обов'язково передбачені в кримінальному законі або прямо випливати з нього [16].

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК України «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», може бути будь-яка особа віком від 16 років. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», також є загальним. Ним є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку і набула цивільної дієздатності в повному обсязі, не обмежена в ній або не позбавлена дієздатності судом (ст. ст. 1516 ЦК) [8]. Також відповідно до ст. 96³ КК України вчинення уповноваженою особою юридичної особи від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру [7].

Суб'єкт злочину «Доведення банку до неплатоспроможності» є спеціальним. Ним є особи, визначені в диспозиції ст. 218¹ КК України, тобто пов'язані з банком особи. Відповідно до ч. 2 примітки до ст. 218¹ КК України тлумачення дефініції «пов'язана з банком особа» вимагає звернення до ст. 52 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» з метою роз'яснення її змісту [14]. У розглядуваному випадку з урахуванням тієї обставини, що основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. ст. 218¹ КК, обмежений відносинами у сфері банківської діяльності, законодавець вирішив деталізувати коло спеціальних суб'єктів злочину, передбаченого вказаного статтею, замінивши вживане в ст. 219 КК і характерне для господарського законодавства словосполучення «громадянин – засновник (учасник) або службова особа» не притаманний банківському законодавству термінологічний зворот «пов'язані з банком особи» [4].

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 220¹ КК України «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності», також є спеціальним. Зокрема, ним є керівник або інша службова особа банку. Водночас законодавець не конкретизує, які саме посади належать до посад службових осіб банків. Однак, наприклад, ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» містить примітку з роз'ясненнями, хто є службовими особами, які займають відповідальне становище, особливе відповідальне становище, без урахування того, що ч. 3 та ч. 4 ст. 19 КК України також визначає, які категорії осіб є службовими особами.

Суб'єкт злочину ст. 220² КК України «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» є загальним: фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності. На думку Плузніка О.І. та Корнієнка М.В., ними можуть бути, зокрема працівники фінансової організації (установи), якими можуть бути також службові особи, оскільки законодавець прямо в диспозиції статті не визначив, хто саме може вчинити цей злочин. Доступ до документів (фінансових документів) або реєстрів бухгалтерського обліку, до звітності фінансової установи, до відомостей (інформації) про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні,

про фінансовий стан установи можуть мати як бухгалтер, фінансові робітники та їх керівники, так і юристи, програмісти, касири, секретарі, помічники, консультанти, нотаріуси та інші зацікавлені особи. Суб'єктом злочину може бути також службова особа, яка дала вказівку здійснити фальсифікацію фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи чи підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи або керувала зазначеними діями [12].

Аналіз ст. 222 КК України «Шахрайство з фінансовими ресурсами» дозволяє констатувати, що суб'єкт цього злочину є спеціальним, зокрема: 1) громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; 2) засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; 3) службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності. Окрім цього, суб'єктом даного злочину є службові особи юридичної особи, яка є засновником або власником юридичної особи суб'єкта господарської діяльності.

Суб'єктом незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України) є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Тобто суб'єкт вчинення цього злочину є загальним. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 232 КК України «Розголошення комерційної або банківської таємниці» є спеціальним. Ним є особа, яка досягла 16-річного віку, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з виконанням її професійної або службової діяльності. Це означає, що особа мала доступ до цих відомостей під час виконання професійних чи службових обов'язків. У зв'язку з цим вона була зобов'язана дотримуватися режиму нерозголошення відповідної інформації стороннім особам. Отже, суб'єктами злочину, передбаченого ст. 232 КК України, можуть бути такі особи: працівники, службові особи банків або інших господарських організацій; особи, які виконували професійну (службову) діяльність (зокрема, аудиторі, нотаріуси, працівники прокуратури, досудового слідства, фіскальної служби, судових органів. Необхідно зазначити, що вказані особи є суб'єктами злочину, передбаченого ст. 232 КК України, також у випадках, якщо вони вчинили передбачені диспозицією вказаної статті КК України діяння після звільнення зі служби чи роботи.

На думку Воробей П.А., відповідно до ст. ст. 232 КК України повинні кваліфікуватись діяння працівників державних, у тому числі податкових і правоохоронних органів, які отримують доступ до комерційної і банківської таємниці під час перевірок діяльності суб'єктів господарювання або в інший спосіб унаслідок виконуваних службових обов'язків [3]. Учений дотримується думки, що суб'єктами злочинів, передбачених ст. 231 і 232 КК України, можуть бути: керівники чи окремі працівники конкуруючих фірм, організацій, їхніх служб безпеки; керівники чи працівники приватних структур, які займаються збором, узагальненням, реалізацією чужих комерційних секретів або виконують замовлення щодо їх отримання; працівники фірм, організацій ініціативно за винагороду чи іншу особисту зацікавленість, які видають відповідну таємницю або притягнені для систематичного, цілеспрямованого збору і передачі інформації, що цікавить конкуруючу фірму, організацію [3]. Така позиція вченого є відмінною від передбаченої законодавцем структури складу злочину незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), де суб'єкт його вчинення є загальним. Проте вважаємо таке припущення цілком допустимим, оскільки саме практика розгляду відповідних категорій кримінальних справ, як зазначає вчений, дозволяє встановити дійсні ознаки суб'єкта вчинення досліджуваного суспільно-небезпечного діяння.

Узагальнені дані щодо суб'єктивних ознак злочинів у сфері банківської діяльності зображено в таблиці 1.

Суб'єктивні ознаки злочинів у сфері банківської діяльності

№	Кримінально-правова норма (ст. КК України)	Форма вини	Факультативні ознаки суб'єктивної сторони злочину	Особливості суб'єкта злочину
1	200	Прямий умисел	Мета збуту	Загальний суб'єкт злочину
2	209	Прямий умисел	-----	Загальний суб'єкт злочину Застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру
3	218 ¹	Прямий умисел	корисливий мотив або інша особиста зацікавленість	Спеціальний суб'єкт злочину: пов'язана з банком особа
4	220 ¹	Прямий умисел	-----	Спеціальний суб'єкт злочину: керівник або інша службова особа банку
5	220 ²	Прямий умисел	Мета: приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності; приховування підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії; визнання фінансової установи неплатоспроможною	Загальний суб'єкт злочину
6	222	Прямий умисел (непрямий умисел щодо наслідків у формі великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 222))	Мета: отримання вказаних у ст. 222 різновидів фінансових ресурсів або пільг щодо податків	Спеціальний суб'єкт злочину: громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи - суб'єкта господарської діяльності
7	231	Умисел або з необережність щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності	Мета: розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей	Загальний суб'єкт злочину
8	232	Умисел або необережність щодо заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності	Мотив: корислива або інша особиста зацікавленість	Спеціальний суб'єкт злочину: особа, яка досягла 16-річного віку і якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю

Висновки. Недосконалість кримінального законодавства України в частині відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності негативно позначається на розгляді кримінальних проваджень відповідних категорій. Враховуючи кількість справ, пов'язаних із розглядом судами різних ланок та юрисдикцій спорів стосовно банківських операцій, що мають тенденцію до зростання, нагальним є прийняття узагальнень та роз'яснень з боку вищих судових інстанцій [17, с. 79]. Суб'єкти вчинення кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності можуть бути загальними, ними також можуть бути особи, які не пов'язані з цим видом діяльності. Також суб'єктами цих злочинів можуть бути особи, які виконують розпорядчі функції у сфері банківської діяльності. Злочини у сфері банківської діяльності можуть вчинюватися в складі злочинних груп або злочинних організацій у змові зі службовими або пов'язаними з банком особами (наприклад, досить розповсюдженими є вчинення

діянь у складі злочинних груп або злочинних організацій, що кваліфікуються за ст. 209 або 222 КК України).

Спеціальними суб'єктами злочинів у сфері банківської діяльності є: пов'язана з банком особа (ст. 218¹ КК України); керівник або інша службова особа банку (ст. 220¹ КК України); громадянин, який займається зареєстрованою підприємницькою діяльністю індивідуально, без створення юридичної особи; засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності (ст. 222 КК України); особа, якій комерційна або банківська таємниця стала відомою у зв'язку з професійною або службовою діяльністю (ст. 232 КК України). Зауважимо, що чинне законодавство не містить конкретних роз'яснень щодо того, які саме категорії співробітників банківських установ належать до службових осіб банку, що також потребує максимальної конкретизації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бантишев О.Ф., Кузьмін С.А. Кримінальне право України у питаннях і відповідях : посібник. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. 280 с.
2. Вереша Р.В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. Т. 13, число 2 (36). 2016. С. 53–61.
3. Воробей П.А., Тихонова О.О. Суб'єкт незаконного збирання з метою використання, використання та розголошення комерційної або банківської таємниці. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 188–193.
4. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності: сумнівна законодавча новела. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 72–115.

5. Стрельцов Є.Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1).
6. Емельянов В.П. Кримінальне право України. Загальна частина: основні питання вчення про злочин : науково-практичний посібник. Харків : Право, 2018. 142 с.
7. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. URL: <https://police.kiev.ua/kodeksi-ta-zakoni/kriminalnij-kodeks/162-14-1-zakhodi-kriminalno-pravovogo-kharakteru-shchodo-yuridichnikh-osib>.
8. Коментар до статті 209. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/206.php>.
9. Корнієнко В.В. Криміналістична класифікація економічних злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3772/%C2>.
10. Кримінальний Кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 25–26, ст.131.
11. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Кримінальне право України : посіб. для підготовки до іспитів, 2-ге вид., доповн. та перероб. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. 300 с.
12. Плузнік О.І., Корнієнко М.В. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за фальсифікацію фінансових документів та звітності фінансової організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 1 (4). С. 40–42.
13. Потребенько М.О., Гончаренко В.Г. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Київ: ФОРУМ, 2001., у 2 ч. Т. 1. С. 172.
14. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 5–6, ст. 30.
15. Теоретические основы установления вины : учебное пособие / П.С. Дагель и др. ; науч. ред.: И.М. Резниченко. Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1975. 168 с.
16. Устименко В.В. Специальный субъект преступления. Харьков : Выща шк., Изд-во при ХГУ, 1989. 104 с.
17. Куровський С. До питання про вплив банківського законодавства та судової практики на банківську діяльність в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 4/2014, с. 14.

УДК 343.9

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTICS OF VICTIMOLOGICAL FACTORS OF RAPE AS A FORM OF DOMESTIC VIOLENCE

Кричун Ю.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правових дисциплін
Криворізького факультету

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Терещенко Л.О.,

старший викладач кафедри публічного та приватного права
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»

Наукову статтю присвячено аналізу та характеристиці віктимологічних факторів згвалтування як форми домашнього насильства та узагальненню причин цього негативного соціального явища.

Чинне вітчизняне законодавство визначає, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи в шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Одним із видів домашнього насильства є згвалтування. У Кримінальному кодексі України закріплено, що згвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи.

У більшості випадків жертвами згвалтування як форми домашнього насильства стають жінки і причин для цього, на жаль, досить багато. До основних належить гендерна нерівність, виховання, а точніше його відсутність, стан економічних можливостей жінки (сім'ї), психічний стан. Також на сімейні відносини досить суттєво впливають фонові явища: алкоголізм, проституція, наркоманія, соціальний паразитизм, правовий нігілізм, бездоглядність тощо. Усе це в сукупності й створює умови, за яких виникає злочин у формі згвалтування. Тож першочерговим завданням у боротьбі з таким негативним явищем є різнопланова державна діяльність щодо нормативно-правового та економічного захисту жертв домашнього насильства та потенційних жертв, проведення профілактичної та просвітницької роботи серед соціально-незахищених верств населення, неповнолітніх та молоді й основне – підвищення рівня жорсткості санкцій за скоєння будь-якого виду домашнього насильства.

Ключові слова: злочин, насильство, домашнє насильство, згвалтування, віктимологія, фонові явища.

The scientific article is devoted to the analysis and characterization of victimological factors of rape as a form of domestic violence and the generalization of the causes of this negative social phenomenon.

Current domestic legislation states that domestic violence is an act (act or omission) of physical, sexual, psychological or economic violence committed in the family or within the place of residence, or between relatives, or between the former or the present spouses, or between others persons who live together (live) with one family but who are not (not staying) in family relationships or in marriage with each other, regardless of whether the person who has committed domestic violence resides in the same place, what a pain Ala person, and threats of committing such acts. One type of domestic violence is rape. The Criminal Code of Ukraine states that rape is the commission of acts of a sexual nature connected with vaginal, anal or oral penetration into another person's body using genitals or any other subject matter, without the consent of the victim voluntarily.